

Rezümé

A magyarországi, ezen belül erdélyi nemzetiségi pénzüintézetek problémája szorosan összefügg a 19-20. századi nemzetépítések történetével. A mai köztudatban ugyan elsősorban a románok bankjairól él rögzült (nem egy szempontból torzult) képként, hogy a 19. század végén, a 20. század elején tevékenyen hozzájárultak a románság térnyeréséhez, a magyarság térvészteséhez Erdélyben, földvásárlásokkal, kulturális egyesületek, a román egyházak támogatásával. A kortársak számára azonban egyértelmű volt, hogy az erdélyi szászok pénzüintézetei még inkább a nemzetépítés szolgálatában állnak.

Könyvem célja annak feltárása és bemutatása, hogy az erdélyi szászok pénzüintézeti rendszere milyen szerepet játszott a szász nemzet 19. századi átalakulásában, a modern szász nemzet megteremtésében. Megpróbálok nem egyszerűen igazolni, hogy a szász pénzüintézetek a kisebbségi nemzetépítés fontos eszközeivé, a kisebbségi társadalom nélkülözhetetlen struktúráivá lettek, hanem ezen túl bemutatni a pénzüintézeti rendszer kiépítésének folyamatát és a nemzetépítésben betöltött konkrét szerepét is. Mindehhez az alapot a szász társadalom átalakulásának, a rendi nemzetből modern nemzetiséggé válásának rövid bemutatása adja. A szászok a 19. század eleji rendi különállásuk elvesztése után egy tudatos és intenzív intézményépítési politikával képesek voltak új, a korszak liberális Magyarországnak jogrendjébe beilleszkedő, a nemzeti különállást mégis megvalósítani képes, megfelelően strukturált intézményrendszer életre hívni és működtetni. Az egyháztól a különböző profilú (gazdasági, kulturális, városépítő, jótékony stb.) egyesületeken és a Szász Néppárton át a pénzüintézetekig terjedő intézmények sora képes volt a kisebbségi társadalomnak keretet adni és a közösség saját magára vonatkozó döntéseit legitim módon meghozni, majd azokat megvalósítani.

Az intézményrendszerbe betagozódó pénzüintézeti szféra kiépítése, akkor még elsősorban népjóléti hangsúlyokkal, a korai, tradicionális takarékpénztárak megalapításával kezdődött, 1835-ban és 1841-ben. (Brassó, Nagyszében) Ezt követően, válaszul a különböző társadalmi igényekre, fokozatosan egyre bővült a különböző pénzüintézeti típusok köre. Az első Schulze-Delitzsch típusú szövetkezetek a városi iparos és kereskedő csoportok igényeinek kielégítését vállalták fel, a földhitelintézet

és a két régi takarékpénztár átalakulása, a záloglevél-kibocsátás megkezdése a mezőgazdaságból élők és a városi ingatlantulajdonosok felé nyitott, a falusi Raffeisen-szövetkezetek a kistelepülések agrár népességét kapcsolták be a hálózatba, a szász pénzintézetek által közösen alapított Vereinsbank pedig befektetési és telepítőbanki feladatokat látott el. Mindezt úgy, hogy számos esetben a németországi „know-how” átvételével úttörő szerepet vállaltak egyes pénzintézeti típusok magyarországi meghonosításában. (Hagyományos takarékpénztárak, a kétféle hitelszövetkezet.)

A 20. század elejére kiteljesedett hitelszféra többféle módon segítette a szász nemzetépítést. A közvetlen hitelkapcsolatok előnyeiből (többek között a bankok által kínált kedvező feltételek révén) részesedtek az egyházközségek, az általuk fenntartott iskolák, a falusi gazdák. Tevékeny szerepet vállaltak nagy infrastrukturális beruházások (vasútépítés, vízerőmű, villamos stb.) előkészítésében és megvalósításában, pénzügyi-finanszírozási segítséget nyújtottak a szász evangélikus egyház és a szász Univerzitás likviditási nehézségeinek áthidalásában, a földvásárlásokban, a telepítésekben és támogatásaik révén a különböző egyetek működésében. Mindezekben túl jelentős szerepük volt a szász társadalom átalakításában is. A pénzintézetek adtak új, modernebb, a kor kihívásaihoz igazodó keretet a falusi közösségek önszerveződésének és az egész szász társadalmat átfogva megeremtették a lehetőséget, hogy a szász gazdasági nemzetépítés fontos politikai döntéseit a gyakorlatba is átültessék. A 20. század elején a Szász Néppárt elnöki tisztét betöltő Dr. Karl Wolff egyúttal a legnagyobb szász bank vezérigazgatója és az egyház világi főgondnoka is volt. Más pénzintézetek vezetői is egyszerre töltötték be gazdasági, egyházi és politikai funkciókat. Wolff és társai mindezen intézményekre támaszkodva arra is képesek voltak, hogy már-már önálló gazdaságpolitikát valósítsanak meg – a pártelnök egyúttal a szászok „pénzügyminisztereként” is működjön –, anélkül, hogy megkérdőjelezte volna az államjogi berendezkedést, Magyarország egységét.